

EEN EN ANDER OVER SUCCINEA SARSI Esmark

Nadat Dr. C. O. van Regteren Altena het voorkomen van Succinea sarsi Esmark hier te lande had vastgesteld (zie Correspondentieblad no. 37, Nov. 1950), ben ik in de loop van 1951 naar deze soort gaan uitzien. Dit leidde vanzelf tot grotere aandacht voor het uiterlijk en de verspreiding van Succinea pfeifferi en S. putris, aangezien deze dikwijls partners van sarsi en/of van elkaar zijn en de drie soorten -putris hierbij in onvolwassen toestand - aan de schelp alleen niet wel te onderscheiden zijn.

Mijn in September 1951 bij de Moerdijk langs de oever verzamelde Succinea's (bij gelegenheid van de excursie naar de Belgische kust) bleken sarsi te zijn. Later in het jaar vond ik geen succinea's meer langs de waterkant. In het tijdsbestek Mei-September 1952 trof ik sarsi aan in en om de Ankeveense plassen (algemeen), het Gein onder Abcoude, Westeinderplas, Ringvaart van de Haarlemmermeer van Halfweg tot het Liede-veertje, Binnen-Liede bij fort Haarlemmerliede, Spieringbrug bij Halfweg, wegsloot Limmen-Bakkum, Giethoorn, Oosterhout (N.B.) en bij slot Loevestein (Maas en Waal). In 1953 kon ik als nieuwe vindplaatsen toevoegen: Wageningen (Rijn-uiteerwaarden, Mei), wegsloot onder Reeth tussen Nijmegen en Elst, de Linge onder Hemmen, Leidse Trekvaart onder Vogelenzang en tussen de bruggen naar Hillegom en Lisse (September).

Tevergeefs heb ik er naar gezocht in de omgeving van Waelre (Tongelreep, Dommel, Run, enz.: uitsluitend S. putris), Texel (Slufter: alleen pfeifferi), Vlieland (Kroonpolders: arenaria en pfeifferi), onder De Koog (N.-H.): pfeifferi, langs het Noordzeekanaal (pfeifferi en putris), Buiten-Spaarne (pfeifferi en putris), Spaarne tussen Spaarndam en Haarlem, brakke wateren van Waterland (Schouw, Krommeniedijk, Krommenie-Uitgeest: pfeifferi en putris). In andere streken dan de hier opgesomde ben ik praktisch niet geweest.

Uit het resultaat van dit onderzoek (in vele gevallen een gelegenheids-onderzoek), de door Van Regteren Altena eerder genoemde vindplaatsen mede in aanmerking genomen, meen ik bereids te mogen concluderen, dat sarsi geen zeldzame verschijning hier te lande is en niet minder - zo niet meer algemeen dan pfeifferi, met name in de zoetwaterplassen en zoete wateren van het midden en Westen van ons land en langs de grote rivieren.

Mijn indruk is daarbij, dat sarsi aan het bij uitstek zoete water, met desbetreffende waterkant-vegetatie, is gebonden en dat pfeifferi ook brak water verdraagt, met uitsluitend riet-begroeiing. Ook hebben de zilte

duinpannen (Slufter, Kroonpolders, Schiermonnikoog) bij mijn weten niet anders dan pfeifferi opgeleverd.

Van buitenlandse ervaringen heb ik geen weet. Door mij in de Oostelijke Pyreneeën verzamelde succinea's (langs de kust, Argeles, en een 40 km. landinwaarts: Villefranche-sur-Tet en omgeving) zijn alle pfeifferi geweest, in Denemarken (Seeland en Jutland) ben ik dit jaar alleen pfeifferi en putris tegengekomen. Van de heer Schuitema ontvangen materiaal, verzameld in een droge beekbedding op het eiland Alnön bij Sundsvall, is sarsi. Uit de recente afleveringen van Journal of Conchology is mij verder gebleken, dat sarsi tot dusver nog slechts van enkele plaatsen in midden-Engeland met zekerheid is vastgesteld, tegenover een algemene verspreiding van pfeifferi in Groot-Britannië.

O d h n e r (Proc.Malac.Soc., vol. 26, prts. 4,5 -1945) oostateert een markante tegenstelling in de verspreiding van beide soorten in Scandinavië. Hij beschouwt sarsi als een continentale vorm met Oostelijke verspreiding, die in Rusland en Siberië pfeifferi vervangt en die in het boreaal Scandinavië is binnengedrongen en zich verder Westelijk heeft verbreid tot in Engeland. Volgens hem is sarsi niet met zekerheid uit Denemarken bekend. Dr. Hans Schlesch verzekerde mij in de zomer van 1953 het tegendeel.

Ik wil er nog eens op wijzen, dat het voor de amateur ook niet te moeilijk is deze soorten aan een genitaal-onderzoek te onderwerpen, genoegzaam om ze te onderscheiden. Men strekke daartoe de dieren, houde ze een 5 à 10 minuten in spiritus en opene ze vervolgens achter de rechter tentakel zo ver als nodig is om (het voorste deel van) de vagina bloot te leggen. Men kan zo direct sarsi onderscheiden van de beide andere soorten. Om putris te onderscheiden legge men de enigszins schuin achter de beide tentakels weglappende penis bloot, door de opperhuid direct achter de tentakels te verwijderen. Ook is de kaak een goed en makkelijk onderscheidingskenmerk voor deze soort.

Het zelf-doen is in deze wel de beste leermeester en dit is niet moeilijker en tijdrovender dan een conscientieus vergelijkend conchologisch onderzoek, dat tenslotte nog vaak maar een vraagteken-resultaat geeft.

Mijns inziens laten de soorten zich ook wel met een aanzienlijke trefkans direct in het veld onderscheiden, althans zoals ze hier te lande doorgaans voorkomen. Vooral is dit met sarsi het geval tegenover de beide andere soorten. Nog beter gaat het, wanneer men ze thuis rustig laat rondwandelen en onder de loupe neemt. Men lette er vooral op, hoe de nier zich aftekent door de mantel en de schelp en voor de herkenning van onvolwassen putris ook op de tentakels. Voor zover ik tot dusver sarsi en pfeifferi gemengd heb aangetroffen, waren ze levend zeer wel te onderscheiden. Ik heb mij dan ook meer verkeken op (onvolwassen) putris tegenover de beide andere soorten. Alcoholmateriaal is door de verkleuring moeilijker te beoordelen.

Ik heb sarsi tot dusver hier te lande veel minder variabel bevonden dan pfeifferi, en wat de schelp, en wat het verdere dier betreft. De schelpen van mijn materiaal beantwoorden naar vorm en kleur zeer goed aan de beschrijving en afbeelding van elegans in de Fauna van Nederland. S.putris en pfeifferi-dieren heb ik hier van zeer licht tot zeer donker gepigmenteerd aangetroffen, de schelp van pfeifferi min of meer gewonden, min of meer diep getint en daarin sarsi overlappend. In het Correspondentieblad is al eerder vermeld dat van pfeifferi de variëteit contortulus in de duinpannen van Schiermonnikoog voorkomt.

De beste tijd om volgroeide, geslachtsrijpe pfeifferi en sarsi gemakkelijk te bemachtigen, is volgens mijn ervaring wel Mei, Juni en Juli. In September heb ik nog maar bij uitzondering grote, volwassen dieren van pfeifferi en sarsi aangetroffen. Later in het jaar heb ik alleen bij gelegenheid op pfeifferi-vindplaatsen in mijn naaste omgeving rondgekeken, alwaar dan meestal niets te vinden was. Op 20 December 1953 kon ik, wat hoger op de waterkant, met moeite enige half volwassen pfeifferi bemachtigen, met epiphragma op verdord blad vastgekleefd, terwijl aldaar in de

voorzomer en zomermaanden deze soort wat lager, in de rietzoom direct aan het water, welig tiert.

Moge een en ander een aansporing zijn om wat meer aandacht te besteden aan deze, voor ons land zo kort bekende soort en daarmee gevolg te geven aan de desbetreffende oproep van Dr. C. O. van Regteren Altena in diens eerder genoemde "Voorlopige Mededeling" in het C.B.

- D. Aten.